

آسیب‌شناسی آرایش‌های زنان

معصومه محمدی سیف*

مقدمه

آرایش، امری فطری و طبیعی است. گرایش فطری زن به آرایش، آثار روانی بسیار مثبتی برای وی دارد. از طرفی، بی‌میلی به آراستگی و آرایش نیز، نشانهٔ اختلال شخصیتی در فرد بوده و افراط در آن نیز مشکلات فراوانی برای فرد و جامعه فراهم می‌کند. دربارهٔ آرایش زنان، باید دو مطلب از هم تفکیک شود: اول آرایش زن در محیط خانه و برای همسر، دیگری آرایش برای نشان‌دادن خود به دیگران و حضور در عرصهٔ عمومی. دربارهٔ مطلب نخست، اسلام با خودآرایی و زینت زنان مخالفتی ندارد و در مواردی، آنان را به این مسئله سفارش کرده است؛ اما دربارهٔ مطلب دوم، اسلام با خودآرایی و جلوه‌گری در مکان‌های عمومی کاملاً مخالف بوده و با آیات و روایات ارزشمندی، زنان را به این امر مهم متوجه می‌سازد. بر این اساس، پوشیدن جامهٔ زیبا، بهره‌گیری از مسواک و شانه‌زدن مو، خوش‌بو بودن، استفاده از انگشتر و آراستن خویش در محیط خانه و هنگام عبادت، جزء مستحبات مؤکد است. در واقع اصل آرایش و آراستگی در اسلام،

* کارشناس ارشد جامعه‌شناسی.

مسئله‌ای پسندیده و نیکوست و در آن تفاوتی میان زن و مرد نیست. اما پرسش این است که آیا زن به حضور در عرصه عمومی و محل رفت و آمد محرم و نامحرم مجاز است که آرایش خود را در معرض دید همگان قرار دهد؟

جایگاه زیبایی و آرایش در اسلام

در روایات متعددی خوشبو کردن،^۱ آراستن ناخن،^۲ توجه به زیبایی چهره^۳ و رنگ موی زن^۴ از یک سو و لزوم آراستگی شوهر برای زن از سوی دیگر مورد توجه قرار گرفته است که مجموع این روایات، از توجه اسلام به این نیاز زن حکایت دارد. همچنین در آموزه‌های دینی، زنان از اینکه برای غیرهمسر خود زینت کنند، منع شده‌اند. دین مبین اسلام، به آرایش و زینت کردن در آیات و روایات فراوانی پرداخته و زنان را تشویق کرده که در مقابل همسر و در بستر خانواده، خود را به زیورها و بوی‌های خوش مزین سازند.

قرآن کریم در دو آیه تحت عنوان تبرج، زنان را از حضور در جامعه با هرگونه آرایش نامتعارف که سبب ارتباط گفتاری آنان با مردان نامحرم می‌شود و پیام‌های فاسدی به مردان منتقل می‌کند، نهی کرده است. در یک‌جا خطاب به زنان فرموده است: «شَرَّ نِسَائِكُمُ الْمُتَّبِرَّجَاتُ»^۵ بدترین زنان شما کسانی هستند که زیور و زیبایی خود را نشان می‌دهند.» در آیه دیگر نیز که درباره پوشش زنان سالمند است، می‌فرماید: «غَيْرِ مُتَّبِرَّجَاتٍ بِزِينَةٍ»^۶ زنان (در برابر نامحرمان) با

۱. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۱۰، ص ۱۰۰.

۲. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۲، ص ۱۳۴.

۳. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۱۴، ص ۳۲۰.

۴. همان، ج ۷۶، ص ۱۰۲.

۵. سیوطی، الجامع الصغیر فی احادیث البشیر النذیر، ج ۱، ص ۶۳۰.

۶. نور: آیه ۶۰.

زینت‌ها و آرایش‌هایشان خودنمایی نکنند.» در جای دیگر نیز چنین آمده است: «وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى؛^۱ و در خانه‌هایتان بنشینید و آرام بگیرید و مانند دوره جاهلیت پیشین، آرایش و خودآرایی نکنید.» یکی از حکمت‌های این دستور قرآنی و اسلامی، این است که چون بانوان به‌طور طبیعی به‌گونه‌ای آفریده شده‌اند که غالباً مظهر جمال و زیبایی و مردان نیز مظهر شیفتگی و دلدادگی هستند؛ از این رو آشکار کردن زینت‌های بانوان، زمینه تحریک شهوت جنسی را ایجاد می‌کند. شهید مطهری می‌گوید: «زنان عرب، معمولاً خلخال به پا می‌کردند و برای این که بفهمانند خلخال قیمتی دارند، پای خود را محکم بر زمین می‌کوفتند. آیه کریمه از این کار هم نهی فرمود. از این دستور می‌توان فهمید هر چیزی که موجب جلب توجه مردان می‌گردد، مانند استعمال عطرهای تند و همچنین آرایش‌های جالب نظر در چهره، ممنوع است. به‌طور کلی، زن در معاشرت، نباید کاری کند که موجب تحریک، تهییج و جلب توجه مردان نامحرم شود.»^۲

عوامل مؤثر بر استفاده زنان از لوازم آرایش

درباره آرایش زنان، ذکر دو عامل حائز اهمیت است؛ عوامل خانوادگی و عوامل اجتماعی. در ابتدا به عوامل خانوادگی که شامل مواردی، همچون: فرهنگ حاکم بر خانواده، نگاه تحقیرآمیز خانواده و اعتماد به نفس کاذب است، مطرح شده و در بخش دوم، به بررسی عوامل اجتماعی که دربرگیرنده تهاجم فرهنگی غرب، مصرف‌گرایی، چشم و هم‌چشمی و شرایط جامعه امروزی است، بررسی می‌شوند که توجه به هر یک از این عوامل، در نوع خود بسیار ارزشمند است.

۱. احزاب: آیه ۲۳.

۲. مرتضی مطهری، مسئله حجاب، ص ۱۴۶.

عوامل خانوادگی

۱. فرهنگ حاکم بر خانواده (بی‌توجهی والدین)

رفتار نادرست والدین و عدم کنترل فرزندان، یکی از علل گرایش جوانان به این معضل است. افزون بر عامل یادشده، فرهنگ حاکم بر خانواده و جامعه نیز، تأثیر بسزایی در نوع رفتار افراد دارد؛ وقتی افراد در محیطی رشد می‌کنند که مورد اهمیت و توجه کافی اعضای خانواده خود قرار گرفته و از استقلال نسبی برخوردار هستند، به میزان کم‌تری برای جلب نظر و تأیید اطرافیان تلاش می‌کنند که با آرایش کردن، خود را منصفه حضور بگذارند. «وقتی مادر و خواهر بزرگ خانواده که از اصلی‌ترین الگوهای کودک هستند، از لوازم آرایش استفاده می‌کنند و حساسیتی نیز به استفاده فرزند نوجوانشان از این وسایل نشان نمی‌دهند، در واقع زمینه استفاده زیاد جوانان را از لوازم آرایشی، به راحتی فراهم می‌کنند و ذهن و اندیشه او را از کشف استعدادهای محروم می‌کنند.»^۱ آرایش و پوشش نامناسب مادر یا خواهر نزد نوجوان یا جوان بالغ، تأثیر سوء فراوانی دارد که بعدها گریبان‌گیر خانواده می‌شود. هرچند آرایش زن و شوهر برای یکدیگر، امری لازم و مورد توصیه اسلام است، نکته قابل ذکر این است که در خانواده‌ای با فرزندان نوجوان یا بالغ، این آراستن‌ها بایستی به حداقل ممکن کاهش یابد یا دور از چشم آنها اعمال گردد؛ زیرا دیدن این امور، می‌تواند برای جوان تحریک‌کننده باشد. بررسی‌های علمی نشان می‌دهد که گاهی مادران - دانسته یا ندانسته - در تحریک و انحراف فرزندان تأثیر دارند.^۲ یک خانم، باید برای حفظ

۱. معصومه محمدی سیف، دلم می‌خواهد از همه زیباتر باشم؛ آسیب‌شناسی استفاده افراطی از لوازم آرایشی و بهداشتی و تأثیر آن بر خانواده، ماهنامه پیام زن، شماره ۲۷۴، دی‌ماه ۱۳۹۳، ص ۷.

۲. علی قائمی، خانواده و مسائل جنسی کودکان، ص ۹۱.

خانواده‌اش تلاش مضاعف داشته باشد؛ زیرا بخش بزرگی از مسئولیت زندگی زناشویی برعهده خانم‌هاست. قرآن کریم نیز، برای حفظ کرامت زنان و مخدوش‌نشدن آن، توصیه می‌کند که باید وظایف خود را در برابر همسر به انجام رساند. آرایش و زیبایی را باید در محیط خانه و برای همسر انجام داد تا کانون خانواده، گرم و پرنشاط بماند و حتی در صورت خودداری زن از وظایف، می‌توان او را مجبور کرد؛ همچنان که خداوند نیز چنین می‌فرماید:

«وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيماً كَبِيراً.»^۱ زن باید از ابراز جاذبه‌های جسمی خود در جمع بپرهیزد و اگرچه زیبایی دوستی در همه انسان‌ها فطری و انکارناپذیر است، زن از همه این ترفندها، تنها باید برای جذب همسر خود بهره بگیرد و حق ندارد از این بخشش‌های خدادادی، در جذب نامحرم و بیگانه استفاده کند؛ چراکه این امر، در پایان به از میان رفتن کرامت انسانی او و جامعه پیرامونش خواهد انجامید. زن تنها در حضور محارم و در خانه حق خودنمایی دارد؛ ولی نه بسان زنان دوره جاهلیت در کوچه و بازار^۲ و میدان جنگ!^۳ در عصر جاهلیت، زنان را به جنگ می‌بردند تا با آوازخواندن، مردان را

۱. نساء: آیه ۳۴: «و زنانی را که از نافرمانی آنان بیم دارید، [نخست] پندشان دهید و [بعد] در خوابگاه‌ها از ایشان دوری کنید و [اگر تأثیر نکرد،] آنان را بزنید. پس، اگر شما را اطاعت کردند، [دیگر] بر آنها هیچ راهی [برای سرزنش] مجوید که خدا والای بزرگ است.»

۲. رسول خدا ﷺ در حدیثی می‌فرماید: «مَثَلُ الزَّافِلَةِ فِي الزَّيْنَةِ فِي غَيْرِ أَهْلِهَا كَمَثَلِ ظِلْمَةِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ؛ زن خودنمایی که برای غیرشوهرش زینت کرده، مثل تاریکی روز قیامت است.» (ر.ک: الطبرانی، المعجم الكبير، ج ۲۵، ص ۳۸)

۳. در روایات متعددی آمده که شایسته است زن در برابر همسر خود تبرج و خودنمایی کند و همراه او لباس حیا را از تن درآورده و همراه او بپوشد. جابر بن عبدالله نقل می‌کند، نزد رسول الله ﷺ نشسته بودیم که ایشان فرمودند: «إِنَّ خَيْرَ نِسَائِكُمُ الْوَلُودُ الْوَدُودُ الْعَفِيفَةُ الْعَزِيزَةُ فِي أَهْلِهَا

علیه دشمن تحریک کنند و حضور آنان باعث می‌شد که مردان از صحنه درگیری فرار نکنند.^۱

۲. نگاه تحقیرآمیز خانواده

«در کشورهای دیگر، آرایش بیش‌تر میان زنان مسن دیده می‌شود و دختران، به‌ویژه دانشجویان خود را آرایش نمی‌کنند؛ اما در ایران، عکس این مسئله اتفاق افتاده است. بی‌توجهی خانواده به شایستگی دختران، دلیل گرایش به زیبایی افراطی است. در واقع، عدم توجه مناسب به دختران و بی‌توجهی به دیگر شایستگی آنها، سبب گرایش بیش‌تر دختران به زیباشدن افراطی می‌شود. رسیدن حداقل سن آرایش به چهارده سال، زنگ هشدار است به خانواده‌ها که الگوی رفتاری مصرف لوازم آرایش را تبیین کنند. خانواده، عامل ثبات و سازش اجتماعی است. بسیاری از هنجارها و ناهنجاری‌های جامعه، مربوط به همین نهاد مقدس است.»^۲ هرچه محیط خانواده سالم و امن باشد، به همان اندازه در روحیه افراد و اعضای آن، اثر مثبت می‌گذارد و این آثار مطلوب به جامعه منتقل می‌شوند؛ بنابراین، سعادت جامعه تا حدود زیادی در گرو خانواده است. از

الدَّلِيلَةُ مَعَ بَعْلِهَا الْمُتَّبِرَّةُ مَعَ زَوْجِهَا الْحَصَانُ عَلَى غَيْرِهِ الَّتِي تَسْمَعُ قَوْلَهُ وَ تُطِيعُ أَمْرَهُ وَإِذَا خَلَا بِهَا بَدَلْتُ لَهُ مَا يُرِيدُ مِنْهَا وَلَمْ تَبْدُلْ كَتَبْتُ لِلرَّجُلِ؛ بهترین زنان شما کسی است که زیاد بچه بزیاید، مهربان و خون‌گرم و عقیف و پاکدامن بوده و در خانواده خودش محترم و باعزت باشد؛ اما در مقابل شوهر متواضع و حقیر باشد. در مقابل شوهر تبرج کند؛ اما در برابر غیرشوهر، خود را حفظ کند. حرف شوهر را گوش کند و امرش را اطاعت کند. هنگامی که با شوهر خلوت می‌کند، آنچه را که شوهر می‌خواهد به او بدل کند و کوتاهی نکند.» (کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۳۲۴)

۱. ابوالفضل علیشاهی قلعه‌جوقی و بی‌بی زینب حسینی، حوزه معنایی واژه نساء در قرآن کریم، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، ش ۴۹، ص ۳۷.

۲. معصومه محمدی سیف، «دلم می‌خواهد از همه زیباتر باشم؛ آسیب‌شناسی استفاده افراطی از لوازم آرایشی و بهداشتی و تأثیر آن بر خانواده»، ماهنامه پیام زن، ش ۲۷۴، ص ۷.

سوی دیگر، هرگاه خانواده محیطی نامساعد و ناهنجار داشته باشد، به همان اندازه بر رفتارهای اعضای خانواده، اثر منفی گذاشته و موجب آسیب‌پذیری و اختلال‌های اجتماعی می‌شود. از طرفی الگوهای رفتاری تحقیرآمیز در خانواده، منشأ ایجاد انگیزه در افراد برای انجام عمل زیبایی است که تا دوران بزرگسالی نیز ادامه دارد و زمینه نارضایتی فرد از بدنش را فراهم می‌کند.

۳. اعتماد به نفس کاذب

از دیگر عوامل مصرف جنون‌بار لوازم آرایش در زنان، اعتماد به نفس پایین زنان و دختران جامعه است. دختران و زنان کشور ایران، از همان سنین نوجوانی صورت خود را نیازمند لوازم آرایش می‌دانند که بتوانند چهره‌شان را زیباتر نشان دهند و هر چه سنشان بالاتر می‌رود، این احساس نیاز، بیشتر شده و به تدریج جای خود را به جراحی‌های پلاستیک و تزریق بوتاکس برای جوان‌سازی پوست می‌دهد. مسئله این است که زنان و دختران ایرانی، هیچ‌گاه از ظاهر خود رضایت نسبی ندارند و همواره برای رسیدن به چهره ایده‌آل القایی، دنبال مصرف لوازم آرایش هستند. «به اعتقاد پژوهشگران، داشتن عزت‌نفس پایین و احساس نداشتن جذابیت فیزیکی و جنسی در افراد، احتمال گرایش آنها را به انجام جراحی‌های پلاستیک افزایش می‌دهد.»^۱ «عوامل زیادی می‌توانند عزت‌نفس فرد را متأثر سازند؛ از جمله عواملی مثل سن، موقعیت اجتماعی و اقتصادی، زمینه خانوادگی تصویر بدنی^۲ و روان‌شناختی از آن جمله هستند. افرادی که متحمل جراحی‌های زیبایی می‌شوند، بیشتر اوقات به دلیل عزت‌نفس پایین و فقدان تصورات مثبت از خود، بدریختی بدنی یا کسب توجه عمومی، تن به این کار

۱. سهرابی و همکاران، «بررسی نیم‌رخ آسیب‌شناسی روانی در متقاضیان جراحی پلاستیک»،

فصلنامه اصول بهداشت روانی، سال سیزدهم، ش ۳، ص ۲۶۲.

می‌دهند.^۱ زنان با گسترش حس عدم اعتماد به نفس، تصوّر می‌کنند آرایش، پوشاننده نقص آنهاست. آنان صورت خود را، هر چند بی‌عیب باشد، دارای عیب‌های بزرگ می‌دانند و برای حل این مشکل، به استفاده از لوازم آرایشی روی می‌آورند. «این مسئله می‌تواند علاوه بر کاهش اعتماد به نفس، به افزایش اضطراب در بین دختران منجر شود و با ایجاد دغدغه فکری در آنها، کارایی سازنده‌شان را محدود کند. همچنین به دلیل آنکه بدن، حامل «خود»، نمایش‌دهنده تفاوت در شیوه‌های زندگی و تجلی‌گاه هویت فردی است، تغییرها در ظاهر بدن یا به تعبیری آرایش کردن، می‌تواند نگرانی‌ها و مشکلات هویتی افراد را بازنمایاند. به نظر می‌رسد این دسته افراد، به علت تصویری منفی که از خود دارند، سعی در پوشاندن نقطه‌ضعف‌های خویش داشته و به آرایش‌های افراطی روی می‌آورند.»^۲

عوامل جمعی

۱. تهاجم فرهنگی غرب (جنگ نرم)

امروز یکی از راه‌هایی که دشمنان اسلام برای تسلط بر مسلمانان از آن بهره می‌جوید، سست کردن پایه‌های ایمان و تقوا در بین مسلمین است. مهم‌ترین ابزار برای نیل به این مقصود، ترویج بی‌حجابی و استفاده از لوازم آرایش و

1. Maffei G, Fossati A. [I disturbi di personalità: prospettive della ricerca in psicologia clinica per laprassi medica generale]. Ricerche di Psicologia 1997; 1: 317-27.(French).

۲. معصومه محمدی سیف، «دلم می‌خواهد از همه زیباتر باشم؛ آسیب‌شناسی استفاده افراطی از لوازم آرایشی و بهداشتی و تأثیر آن بر خانواده»، ماهنامه پیام زن، ش ۲۷۴، ص ۸.

خودنمایی زنان مسلمان است.^۱ اینجاست که مردان سست‌ایمان و سست‌اراده، عنان اختیار از کف داده و تسلیم تمایلات نامعقول و نامشروع جنسی می‌شوند! هر چقدر بی‌حجابی و خودنمایی و به دنبال آن روابط بی‌بندوبار جنسی در جامعه افزایش یابد، به همان اندازه، پایه‌های ایمان و تقوای افراد سست و ضعیف می‌شود؛ از این رو، نتیجه طبیعی آرایش افراطی، خودنمایی و جلوه‌گری در جامعه، چیزی جز تحریکات جنسی و به دنبال آن، افزایش روابط نامشروع^۲ جنسی و عاطفی و حتی تجاوز به عنف^۳ نخواهد بود. آرایش و خودنمایی زنان، زمینه‌ساز خیانت همسران به یکدیگر و خیانت، ضربه مهلکی بر پیوند زناشویی است. در احادیث و روایات چنین آمده که رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «أَيُّ امْرَأَةٍ تَكَلَّيْبَتْ ثُمَّ خَرَجَتْ مِنْ بَيْتِهَا فَهِيَ تُلْعَنُ حَتَّى تَرْجِعَ إِلَيَّ بَيْتِهَا مَتَى رَجَعَتْ؛^۴ هر زنی خود را معطر کند و از خانه خارج شود، مشمول لعنت الهی است تا وقتی به خانه برگردد.»

امروز رسانه‌ها به‌عنوان یکی از ابزار سمعی و بصری، به‌صورت مستقیم با روح و جان انسان‌ها در ارتباط هستند. رسانه‌ها در کنار نهادهای دیگری که طرز تفکر جامعه را می‌سازند، نقش مهمی برعهده دارند و دارای چنان قدرتی هستند که می‌توانند نسلی تازه در تاریخ انسان پدید آورند. رسانه‌ها از راه ارائه هنجارهای خاص اجتماعی، به افراد القا می‌کنند که رفتار ارائه‌شده، رفتار مناسب اجتماعی

۱. ماجرای اندلس - اسپانیا را هرگز فراموش نخواهیم کرد که دشمن تنها با ترویج «بی‌حجابی» و خودنمایی در میان زنان و نیز ترویج استعمال مشروبات الکلی، توانست بر اندلس اسلامی مسلط شود.

2. Liaisons.

3. Rape.

۴. کلینی، فروع کافی، ج ۵، ص ۵۱۸ و ۵۱۹.

است که باید آن را سرلوحه رفتار خود در زندگی قرار دهند؛ از این رو «ماهواره، اینترنت، فیلم و ژورنال‌های خارجی، از جمله رسانه‌های غیررسمی هستند که ممکن است تعارض جدی با نظام فرهنگی جامعه داشته باشند و چنانچه بستر اجتماعی مناسبی فراهم باشد، الگوهای رفتاری آنها، از سوی گروهی از افراد جامعه پذیرفته می‌شود.»^۱ تبلیغات ماهواره‌ای سبب شده است که بسیاری از افراد به جراحی‌های زیبایی روی آورند. استفاده از ژل‌های غیردائم نیز بسیار رایج یافته و از آنها برای گونه‌گذاری، افزایش حجم لب و برطرف کردن چین و چروک پوست استفاده شود. استفاده از این ژل‌ها در کشورهای اروپایی و آمریکایی، برای افراد با سنین بالا رواج دارد؛ اما در ایران، تمامی گروه‌های سنی - به‌ویژه بین خانم‌های زیر هیجده سال - برای این کار اقدام می‌کنند.

۲. مصرف‌گرایی

«فرهنگ مصرفی، فرهنگ مصرف است. معنای این عبارت آن است که در دنیای جدید، هسته اعمال اجتماعی، ارزش‌های فرهنگی، ایده‌ها، آرزوها و هویت‌ها، بیشتر در رابطه با مصرف تعریف می‌شوند و جهت می‌یابند تا توسط دیگر ابعاد اجتماعی مانند کار، شهروندی و جهان‌بینی مذهبی!»^۲ در واقع، رشد روزافزون مصرف‌گرایی، یکی از مهم‌ترین مسائلی است که به همراه توسعه و فراوانی، دامن‌گیر افراد جامعه شده است. «جین مورگان» در این باره گفته است: «در رقابت برای شوهریابی و امنیت اقتصادی، آرایش لازم است... گاهی اوقات برای رقابت اقتصادی و کاریابی نیز لازم

۱. رفعت‌جاه، «هویت انسانی زن در چالش آرایش مد»، کتاب زنان، فصلنامه شورای فرهنگی - اجتماعی زنان، ش ۳۸، ص ۱۶۱.

۲. همان، ص ۱۵۴.

است زنان آرایش کنند... در بازار رقابتی سکس که نمایانگر جامعه سرمایه‌داری است، زنان باید برای امنیت اقتصادی خود رقابت کنند؛ خواه به شکل کاریابی یا شوهریابی.^۱

در جامعه مصرفی، رسانه‌ها نقش اساسی دارند و با نمایش زندگی ستارگان سینما، ورزشکاران و... تلاش دارند آنها را که قهرمانان مصرف‌اند، الگو و گروه مرجع جامعه معرفی کنند تا جامعه را به مصرف هرچه بیشتر، تشویق نمایند. در این میان نیز، ماهواره و اینترنت نقش اول را در ترویج و جهانی شدن مصرف یک کالا بازی می‌کنند. این رسانه‌ها با کمک تبلیغات، می‌کوشند تا با رواج مدهای جدید، امیال جدیدی را در افراد به وجود آورند. تولیدکنندگان با تبلیغ و تلفیق این‌گونه نیازهای کاذب و با تغییر جایگاه نیازها و تقاضاها، سعی در فراهم آوردن شرایطی دارند تا فرد براساس آنها، لباس یا طرح نو و مُد جدید را جایگزین نیازهای اساسی خود کند.

۳. چشم و هم‌چشمی

در چشم و هم‌چشمی، یکی از عوامل اثرگذار در آرایش‌ها و جراحی‌های زیبایی این است که اطرافیان و نزدیکان فرد، آن را انجام داده و در گفت‌وگوها بیان می‌کنند که دوست دارند از چهره مناسبی برخوردار باشند. عده‌ای نیز گفته‌اند که قبل و بعد از آنها، بسیاری از دوستانشان نیز عمل زیبایی کرده‌اند و این کارشان در تصمیم‌گیری و عمل اجتماعی دیگران اثرگذار بوده است. در واقع، دختران جوان که یک نیروی فرهنگی و اجتماعی تازه‌اند و نه یک طبقه اجتماعی، دارای چشم و هم‌چشمی برای مصرف متظاهرانه نشانه‌ها هستند. آنها با این جراحی‌ها و نشانه‌ها، درصدد نشان دادن خود به دیگران هستند و این‌گونه می‌اندیشند که این

۱. هنسن، آرایش، مد و بهره‌کشی از زنان، ص ۹۸ - ۹۱.

نشانه‌ها، پایگاه اجتماعی‌شان را بالاتر از اطرافیان نشان می‌دهد. فردی که دچار چشم و هم‌چشمی است، به دلیل احساس حقارتی که دارد، به مقایسه‌ی مادی زندگی خود با دیگران می‌پردازد. چنین فردی، گرفتار نوعی خودکم‌بینی می‌شود و خویش را میان مردم خوار و پست می‌شمارد. او می‌خواهد در انجام کار یا زمینه‌ای از دیگران بهتر باشد و سعی می‌کند به نوعی سرپوشی بر این احساس بگذارد؛ برای همین، خود را توانمندتر و بهتر از آنچه هست، قلمداد می‌کند. در حالی که انسان باید دنبال تأمین نیازهای طبیعی خویش باشد، در حد طبیعی برای آنها تلاش کند و کمال مطلق را در این ابزارها و روش‌ها بجوید. از نظر این دسته افراد، اگر وضعیت مادی مطلوب شود، وضعیت اعتباری و روحی آنان نیز بهتر می‌شود؛ زیرا ملاک و معیار کرامت و اهانت را مادیات دنیوی می‌دانند؛ در حالی که کرامت انسان در تقوا و کمالاتی است که کسب می‌کند و برای آن پایانی نیست؛ چنانکه اهانت و خواری را باید در دوری از خداوند و بی‌تقوایی و نقص وجودی خود دانست. زنان از آنجا که به‌طور طبیعی و غریزی خواهان خودنمایی هستند و برای جلب رضایت دیگران تظاهر به برتری می‌کنند، به مسئله‌ی چشم و هم‌چشمی گرایش و تمایل بیشتری از مردان نشان می‌دهند. قرآن در این مسئله، از مؤمنان خواسته که با استباق و پیشی گرفتن در امور خیر، خود و جامعه را به سوی سعادت رهنمون سازند.^۱ به عبارت دیگر، تنها در امور خیر است که قرآن به مسئله‌ی سبقت‌گیری از هم یا به تعبیری چشم و هم‌چشمی مثبت و سازنده تأکید می‌کند. خداوند می‌فرماید: «فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ»^۲ در کارهای خیر مسابقه دهید.»

۱. بقره: آیه ۱۴۸.

۲. بقره: آیه ۱۴۸ و مانده: آیه ۴۸.

۴. شرایط جامعه‌امروزی

در جامعه مصرفی امروزی، تلاش‌های زیادی از سوی جوانان در باب داشتن ظاهر و بدنی زیبا انجام می‌گیرد تا هویت متمایزی که می‌خواهند از خود در اجتماع نشان دهند، حاصل شود؛ بدین‌سان جست‌وجو برای داشتن چهره و ظاهری زیبا و اندام کامل، بیش از آنکه با طرد هویت آنان مرتبط باشد، با پذیرش همراه است. در واقع همان‌گونه که در جامعه شاهد هستیم، وقتی خواسته‌های فرد با هنجارها، آداب و رسوم و عرف اجتماعی در تضاد باشد، نیل به آن خواسته‌ها بسیار هزینه‌بر خواهد بود؛ بنابراین باید با هنجارها، هم‌شکل شود. هم‌شکلی، فرآیندی محدودکننده است که فرد را در جامعه با افراد دیگری که با مجموعه شرایط اجتماعی مواجه‌اند، همانند می‌سازد. همانندی که رواج بیشتری یافت، اقلیت کم‌کم به اقلیتی هم‌شکل بدل می‌شود و درصدد هم‌نوایی با یکدیگر برمی‌آیند تا به اعتقاد خود، دیگر از قافله مد عقب نمانند و ناهنجاری را به هنجاری بین خود بدل کنند. در سطح شرایط اجتماعی، انگیزه‌های غیرشخصی، شامل عوامل متعددی است. برخی از زنان، جراحی زیبایی را به‌منزله نمادی برای بالاتر نشا دادن موقعیت اجتماعی خود می‌دانند و هدف از انجام این عمل را، بالابردن پرستیژ اجتماعی بیان می‌کنند. چنین افرادی معتقدند که جامعه‌امروزی، زیبایی طبیعی زنان را نمی‌پذیرد. جامعه در قلمرو زیبایی، به بیشتر زنان پشت کرده و آنان برای رفع عیب‌های جسمی و طبیعی خود، باید به ابزار کمکی مصنوعی متوسل شوند. از طرفی نیز «در سطح کلان، بیشتر مصاحبه‌شوندگان با بیان نارضایتی از ظاهر و بدن خود قبل از انجام عمل، زیبایی را راهی برای رسیدن به تصویر ایده‌آلی که در ذهن داشتند می‌دانند.»^۱

۱. سیدمهدی اعتمادی‌فرد و ملیحه امانی «مطالعه جامعه‌شناختی انگیزه‌زنان از گرایش به جراحی‌های زیبایی»، فصلنامه پژوهشنامه زنان، سال چهارم، ش ۸، ص ۱۷.

کلام آخر

حضور خودنمایانه زن در عرصه عمومی، فریاد بی صدایی برای ترویج بی بندوباری در جامعه است. درحقیقت، زن با حضور فاسد و شهوت انگیز خود بین مردم، حساسیت به ارزش های اسلامی، مانند عفت و شرم را از بین می برد. او درباره بی بندوباری به نوعی فرهنگ سازی می پردازد و به دیگران می گوید شما نیز این گونه آرایش کنید و لباس بپوشید. مقوله آرایش زنان و جلوه گری آنان، بسیار حائز اهمیت است و توجه نکردن به این موضوع، چه بسا عواقب دشواری برای خانواده ها و هم چنین اعضای جامعه در پی خواهد داشت. به این دلیل، گوشزد کردن عوارض منفی استفاده نادرست و افراطی از لوازم آرایش، از وظایف والدین در برخورد با فرزندان است. به والدین توصیه می شود حریم آرایش را برای دختران خود مشخص کنند؛ برای مثال، والدین می دانند به طور طبیعی، فرزند نوجوانشان علاقه به زیباتر شدن دارد؛ از این رو، نباید این علاقه را از آنها دریغ کنند؛ بلکه باید اجازه دهند در شرایط و موقعیت های مناسب، مانند میهمانی های زنانه و خانوادگی، محیط منزل و... به این نیاز خود در حد طبیعی پاسخ دهند؛ اما برای وی مشخص سازند که این رفتار در هر موقعیت و مکانی نباید باشد. مصرف ماده آرایشی مثل لاک ناخن در یک دختر بچه، انگیزه ای می شود برای مصرف رژلب، رژگونه، آرایش چشم، ابرو و مژه و کم کم مصرف مواد آرایشی ساده، به مصرف مواد آرایشی مارک دار بدل می شود. این دور تسلسل، همچنان ادامه خواهد داشت و سنگینی و پی آمدهای عوارض آن، بر ابعاد مختلف زندگی شخص و خانواده و همچنین جامعه اثر منفی می گذارد. به هر حال، تا زمانی که الگوی زن برتر در جامعه ایران، مدل ها و خواننده های اروپایی باشد، وضعیت به همین منوال خواهد بود و لازم است برای حل این مشکل اجتماعی، استفاده از لوازم آرایش را از ابتدا در خانواده و والدین فرهنگ سازی آغاز کرد.